

K PROBLÉMŮM INTERPRETACE FONDU SALBUCHY.

Kterému Pořící
přísluší právo
týdenního trhu?

Vladislav Mareš

K problémům interpretace fondu Salbuchy.

Kterému Poříčí přísluší právo týdenního trhu?

Vladislav Mareš

Podle monografie A. Přibyla a K. Lišky¹ patří Poříčí nad Sázavou mezi středočeská města, která nemají svůj znak ani pečeť. K dotazu „Od kdy má Poříčí nad Sázavou statut města?“ se A. Přibyl vyjádřil takto: „Kdy se Poříčí n. S. stalo městečkem, není zatím bezpečně známo, ale když jeho obyvatelé dostali v r. 1546 (na přímělu Markéty Rodovské z Klinštejna) druhý výroční trh, bylo Poříčí n. S. považováno za městys. Proto ho právem označují mnozí historikové jako městys nebo městec.“² Je jistě potěšující, že se moje rodná obec může pyšnit takovým majestátem, nicméně bylo vhodné důkladně ověřit věrohodnost této informace.

V inventáři fondu Salbuchy uloženého v Národním archivu existuje heslo „Poříčí nad Sázavou, o. Benešov, ms. – uděluje se druhý týdenní trh 3. 8. 1546“.³ Zápis o udělení výsady druhého týdenního trhu zní: Dává se trh téhodní městečku Poříčí. „My, Ferdinand, oznamujeme tímto listem všem, jakož opatrní purkmistr a konšelé i všecka obec městečka Poříčí, věrní naši milí, předešle trh téhodní každú sobotu od krále Vladislava slavné paměti sobě dání mají. Prošení sme poníženě od urozené Markéty Rodovské z Klinštejna na Poříčí, abychom svrchu psaným obyvatelom a poddaným jejím téhož městečka Poříčí k prvnímu trhu téhodní(m)u ještě jeden trh téhodní každý outerý dali a znovu vysadili. K jejížto snažné pros-

¹ Přibyl, Alois – Liška, Karel. *Znaky a pečete středoeeských měst*. Praha 1975, s. 168.

² Archiv autora článku. Citace z dopisu A. Přibyla autorovi článku ze dne 12. 3. 1976.

³ Culková, Dagmar. *Salbuchy. Katalog fondu SÚA, inv. č. 92/5, s. 806; NA, fond Salbuchy (dále Sal), kniha č. 285, fol. 57v–58r*.

bě naklonění jsouce, dotčený trh téhodní k prvnímuž trhu téhodnímu ještě jeden trh téhodní každý outerý, jakož výš dotčeno, dávati a znovu vysaditi ráčíme. Chtíce tomu, aby obyvatelé městečka Poříčí nyníšší i budoucí tak, jakž jiná městečka v království českém svých trhuov téhodních užívají buď z práva neb z obyčeje, též užívati mohli a moc měli. Protož přikazujem[ě] všem obyvatelom a poddaným našim ze všech stavuov království Čes(ké- h)o nyníšším i budoucím, věrným milým, aby v té již psané obyvatele městečka Poříčí nyníšší i budoucí při tomto trhu téhodním a milostivém daní naše měli, držeti a neporušitedlně nyní i na budoucí časy zachovali, žádných jim v tom překážek nečiníce a nikomu jinému činiti dopouštějíce pod varování nemilosti naší královské, však proto chceme, aby tohoto naše(h)o trhu téhodního znovu nadání jednomu každému bez ujmy na jeho spravedlnosti bylo na svědomje. Dán na hradě Pražském v středu po svate(m) Petru v okovech léta XLVI“ (to je 3. 8. 1546).

Z tohoto zápisu nevyplývá jednoznačně, že se tento list vztahuje k Poříčí nad Sázavou, ačkoliv je v katalogu tak označen. Obecná fráze „Purkmistr a konšelé i všecka obec městečka Poříčí“ v druhé řádce dokumentu příliš mnoho neosvětlí. Více napoví posouzení majetkových vztahů. Poříčí nad Sázavou bylo již od 14. století rozděleno mezi několik panství. Kolem roku 1546 vlastnil v Poříčí nad Sázavou: 10 gruntů Mikoláš Karlík mladší z Nežetic nebo jeho dcera Eliška provdaná 1542 za Jana Opitu z Maličína, též zvaného Peřina,⁴ 3 grundy Adam ze Šternberka na Konopišti⁵ 2 grundy Kulem z Věřic, pán panství Pyšelského,⁶ 1 grunt špitál města Benešov⁷ a krčma patřila k panství týneckému.⁸ Všimněme si další části textu z téhož listu: „prošeni sme poníženě od urozené Markéty Rodovské z Klinštejna na Poříčí“. V Poříčí nad Sázavou neměla Markéta z Klinštejna ani

⁴ Sedláček, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého(dále jen Hrady) Praha 1998, díl XV, s. 129, „Po tomto (Mikuláši Karlíku mladším z Nežetic) dědila Eliška jež byla l. 1542 za Jana Opitu z Maličína vdána“.*

⁵ Tywoniak, Jiří. *Benešov a Konopiště v minulosti. Benešov 1992, s. 88.*

⁶ NA, fond Desky zemské, kniha DZV 83, F 27, zápis z 25. 6. 1546, „ve dva dvory k. s. p. v Poříčí“.

⁷ NA, Desky zemské, kniha DZV 250, B 18 a B 27, zápis z 4. 9. 1542, „dv. kmetci s platem v Poříčí“.

⁸ NA, Desky zemské, kniha DZV 44, C 2, zápis z 5. 5. 1544, „Poříčí krčmu i s poustkami i což tu muže mít a má“.

jednu chalupu. Ze slov „na Poříčí“ ovšem vyplývá, že nějaké Poříčí držet musela. Podle Sedláčka jsou známy dvě Markěty z Klinštejna. Jedna byla Markéta z Klinštejna, dcera Jana z Klinštejna, která se stala manželkou Mikuláše Picingra z Bydžína,⁹ ale ta někdy kolem roku 1540 už nežila, takže na její přímluvu to být nemohlo.¹⁰ Druhá byla Markéta z Klinštejna, jedna z dcer Litvína z Klinštejna.¹¹ Ta byla provdána za Jana z Roupova. Jan sepsal v roce 1532 závěť a podle Sedláčka nedlouho potom zemřel.¹² Markéta měla ve vlastnictví městečko Poříčí, ne však Poříčí nad Sázavou, ale Spálené Poříčí, které leží jihovýchodně od Plzně. Dá se předpokládat, že od roku 1532¹³ do roku 1546 je dosti dlouhá doba, aby se mohla znovu provdat. Sedláček uvádí¹⁴ rodokmen Rodovských z Hustiřan, zde u jména Jan mladší Rodovský z Hustiřan a na Rodově není uvedena manželka, ale odkaz na Památky archeologické,¹⁵ kde se píše, že měl za manželku Dorotu z Vraného, se kterou se v roce 1561 soudil o její věno. Tímto padla

⁹ Sedláček, August. *Hrady. Praha 1998, díl XV, s. 111, „r. 1499 nedlouho potom Jan umírá, dědič jediná dcera Markéta manželka Mikuláše Picingra z Bydžína“.*

¹⁰ Sedláček, August. *Hrady. Praha 1995, díl V, s. 332, „Mikuláš zemřel před r. 1529 a nějaký čas spravovala Nechanice manželka jeho Markéta Kokořínská z Klinštejna (do 15. 2. 1538)“.*

¹¹ Sedláček, August. *Hrady. Praha 1995, díl VI, str. 185, „Markéta vdaná za Jana z Roupova“.*

¹² Sedláček, August. *Hrady. Praha 1998, díl XIII, str. 84, „Od něho koupiv je (Poříčí) Jan Roupovský z Roupova a držel je k Roupovu až do své smrti, zejména i v r. 1532, když pořízení o svém statku učinil.“*

¹³ Zápis v knize DZV 3, E 24 je závěť pořízená v roce 1532, ale je celá mřežovaná. Další závěť je zapsána na foliu F 27 téže knihy a je z roku 1538; je rovněž celá mřežovaná. V knize DZV 2, F 10 je sepsán věnný zápis z roku 1539, ten mřežován není a zřejmě byl platný. Z toho usuzuji, že Jan z Roupova zemřel krátce po roce 1539, nejspíš v roce 1540; NA, fond Desky zemské, kniha DZV 3, E 24 a F 27 a kniha DZV 2, F 10.

¹⁴ Sedláček, August. *Hrady. Praha 1995, díl II, s. 245. Vývod Rodovských z Hustiřan.*

¹⁵ *Památky archeologické* 6, 1865, s. 44.

i možnost změny jména z Roupovská na Rodovská. Dle studia zápisů ve fondu Desky zemské nezemřel Jan z Roupova krátce po roce 1532, jak píše Sedláček, ale krátce po roce 1539, nejspíš 1540.¹⁶ Dle zápisu v kvaternu DZV 83 z 5. 10. 1549¹⁷ se nazývá jen Markéta z Klinštejna, která asi brzy po roce 1549 umírá, neboť v dalších zápisech nefiguruje. Vše tedy ukazuje na to, že zmíněná Markéta byla Roupovská z Klinštejna a ne Rodovská a její jméno spletl písař zmíněného listu. Markéta byla sestrou Ludmily z Klinštejna, která vlastnila panství Týnec nad Sázavou. Ta postavila v Poříčí nad Sázavou před rokem 1539 protiprávně krčmu na gruntech Mikoláše Karlíka mladšího z Nežetic.¹⁸ Dalo by se předpokládat, že se přimlouvala kvůli krčmě pro svou sestru. Ale ta týnecké panství včetně krčmy prodala již v roce 1544,¹⁹ tudíž i tento důvod odpadá.

Pro záměnu Spáleného Poříčí za Poříčí nad Sázavou svědčí i další prameny. Podle Sedláčka²⁰ vyprosil v roce 1678 hrabě František Khuen z Belassy Poříčským majestát na roční trhy s poznámkou, že majestát je uložen v obecním archivu v Spáleném Poříčí, nyní v Státním okresním archivu Plzeň – jih.²¹ Dalo se předpokládat, že opis tohoto majestátu bude také ve fondu Salbuchy v Národním archivu v Praze. V katalogu k tomuto fondu skutečně existuje heslo „Spálené Poříčí, o. Plzeň – jih., ms. – konf. 2 týdnenních a povolení 2 jarmarků, 4. 7. 1615“. ²² Jelikož jsou oba zápisy totožné, všimněme si toho prvního. List není třeba citovat celý, postačí začátek. Nadpis na foliu 219' zní: „Privilegium“, pod tím je německy napsáno: „Vormittelst dem Stadtel Poržitsch im Königreich Beheim seine zwey Wochenmärkte bestättiget, dann ferner demselben zwey Jahrmärkte verliehen werden, Prag 4. juli 1615“. Dále pokračuje česky: „My, Matyáš, oznamujeme tímto listem všem, že jsme poníženě prošení od slovutného Adama staršího Vratislava z Mitrovic na Poříčí, věrného našeho milého,

¹⁶ NA, fond Desky zemské, kniha DZV 2, F 10.

¹⁷ NA, fond Desky zemské, kniha DZV 83, F 23.

¹⁸ Emler, Josef. *Pozůstatky desk zemských království českého*. Praha 1870, díl I, s. 334.

¹⁹ Dle zápisu v knize DZV 44, C 2; viz poznámku č. 8.

²⁰ Sedláček, August. *Hrady*. Praha 1998, díl XIII, s. 85.

²¹ Státní okresní archiv Plzeň – jih, fond Archiv městyse Spálené Poříčí, inv. č. 2.

abychom lidem poddaným jeho dvouch listův neb majestátův na trhy téhodní, totiž outerní a sobotní se vztahujících i jichžto prvního Vladislava krále datum jest na Budíně ve čtvrtek po svatě Korduli (26.10) léta Božího tisícího pětistého čtrnáctého; a druhého listu Ferdinanda krále, k témž datum na hradě Pražském v středu po památce svatého Petra v okovech (3.8.) léta XLVI milostivě potvrditi, a k tomu z štědroty naší Císařské a Královské též pro snazší jich vyživení a obce té zvelebení dva Jarmarky roční první v outerý svatodušní a druhej v pondělí po památce Obětování Blahoslavené Panny Marie znovu nadati a vysaditi ráčiti...“. Tato část stačí pro potřeby tohoto příspěvku.

Při porovnání obou částí z uvedených listin je jasné, že obě patří jednomu městečku Poříčí. A protože v roce 1615 držel Poříčí, nyní Spálené Poříčí, Adam starší z Mitrovic,²³ kdežto největší část Poříčí nad Sázavou v roce 1615 vlastnil Adam mladší z Valdštejna na Komorním Hrádku,²⁴ část patřící panství Konopištskému vlastnil Přeč Hodějovský²⁵ a část patřící panství Pyšelskému vlastnil Karel Mracký z Dubé²⁶ a jeden grunt patřil špitálu města Benešova, z toho lze usuzovat, že obě privilegia patří Spálenému Poříčí, a také z toho odvodit, že písař při pořizování listiny v roce 1546 jméno Roupovská zapsal chybně jako Rodovská.

Ze zde uvedených textů vyplývá, že městečku Poříčí (nyní Spálené Poříčí) byla udělena tato práva trhů:

26. 10. 1514 – od krále Vladislava Jagelonského v Budíně právo týdenního trhu každou sobotu,

3. 8. 1546 – od krále Ferdinanda na Pražském hradě k právu týdenního trhu v sobotu přidáno ještě právo týdenního trhu každé úterý,²⁷

²² NA, katalog fondu Salbuchy, inv. č. 92/6, s. 1010; NA, Sal, kniha č. 25, fol. 219–222 a kniha č. 290, fol. 336–337.

²³ Sedláček, August. *Hrady. Praha 1998, díl XIII, s. 84, „koupiv Poříčí a Žakovou Jan Roupovský a držel je až do své smrti 1540“.*

²⁴ Tywoniak, Jiří. *Mrač v 17. a počátkem 18. století. Středočeský sborník historický, 8, 1973, s. 149.*

²⁵ Tywoniak, Jiří. *Benešov a Konopiště v minulosti. Benešov 1992, s. 116.*

²⁶ Chvojka, Jiří. *Pyšely 1295–1995. Praha 1995, s. 13–14.*

²⁷ V některé literatuře se uvádí, že privilegium z roku 1546 dává právo výročního trhu, ale v listině je jasné napsáno trh tehodní, což znamená trh týdenní.

4. 7. 1615 – od císaře Matyáše v Praze přidáno k předešlým dvěma právům ještě právo dvou jarmarků (výročních trhů), a to v úterý svatodušní a v pondělí po obětování Panny Marie.

Tento rozbor snad přináší dostatek důvodů k tomu, aby privilegium z roku 1546 bylo v katalogu Salbuchy správně připsáno Spálenému Poříčí místo Poříčí nad Sázavou.

Zusammenfassung

Zum Problem der Interpretation des Bestandes Salbuchy (Salbücher). Welchem Poříčí gehört das Recht des Wochenmarktes.

Vladislav Mareš

Das Ziel dieses Beitrags ist, einen Irrtum, der sich in der Literatur und auch im Katalog zum Bestand Salbuchy (Salbücher) betreffend das Privilegium des Wochenmarktes vom 3. 8. 1546 erscheint, richtig zu stellen. Die Literatur und auch das Katalogschlagwort verbinden das erwähnte Privilegium mit Poříčí nad Sázavou. Es wurde durch die Analyse der Besitzer dieser Lokalität auf Grund der erreichbaren Informationen mit Abschrift der späteren Privilegienkonfirmation für Spálené Poříčí festgestellt, dass das einschlägige Privilegium dem Spálené Poříčí und nicht dem Poříčí nad Sázavou erteilt wurde. Sinngemäß wird auch der Fehler im Namen der Besitzerin berichtigt. Ihr Name in der Abschrift des Privilegiums ist Markéta Rodovská z Klinštejna statt Roupovská z Klinštejna.

Zusammenfassung

Zugänglichkeit des Bestandes Deutsches Staatsministerium für Böhmen und Mähren

Jaroslav Pažout – Monika Sedláková

Das Deutsche Staatsministerium für Böhmen und Mähren wurde seit 20. August 1943 das oberste Organ der deutschen Okkupationsverwaltung im Protektorat Böhmen und Mähren. In seiner Tätigkeit knüpfte an bisheriges Büro des Reichsprotektors in Böhmen und Mähren an, dessen Organisationsstruktur es auch de facto übernahm. Den Posten des deutschen Staatsministers übte der bedeutende sudetendeutsche Politiker Karl Hermann Frank aus, der bis Entstehung des Ministeriums der Staatssekretär beim Reichsprotektor war. Frank wirkte zugleich in der Funktion des höheren SS- und Polizeiführer für Böhmen und Mähren.

Die Aktenstücke des Staatsministeriums für Böhmen und Mähren gewannen die Staatssicherheit in ihre Verwaltung kurz nach dem Ende des zweiten Weltkriegs. Sie stammten wahrscheinlich aus dem Befund der Schriftlichkeiten in Stěchovice. Dieses Material wurde zum Bestandteil des sog. Studieninstituts des Innenministeriums, dem entspricht auch der Art dessen späterer Anordnung. Die Anordnung ging aus der Methodik des Instituts aus, die den staatlichen Sicherheitsaspekt vorzog. Der Bestand bekam die Nummer 110. Sein Material wurde in die einzelnen, mit Signaturen bezeichneten Faszikeln verteilt, die ein buntes Allerlei von Dokumenten darstellen, bei denen jeder Zusammenhang fehlt. Das Ziel dieser Bearbeitung war nicht die systematische Anordnung des Bestandes, sondern Ermöglichung der schnellen Suche der Informationen über einzelne Personen. Die Namen der sich im Material des Bestandes vorkommenden Personen wurden Bestandteil irgendeinen Generalpersonenregisters, das zu allen Beständen des Instituts bearbeitet wurde. Die Möglichkeit der sachlichen Recherche im Bestand war aber sehr beschränkt, auch trotz Existenz des Inventarverzeichnisses aus 1952, das trotz seines relativen Umfangs erheblich nichtideal und fast irreführend ist.

Zusätzlich waren noch andere Gruppen von Archivalien zum Bestand beigeordnet, vor allem die Fotokopien der in Mitte der 60. Jahre des 20. Jahrhunderts aus der Sowjetunion übergebenen Dokumente, die die Meldungen des deutschen Sicherheitsdienstes und der Abwehr über das nazistische Nachrichtennetz in der Tschechoslowakei in den Jahren 1936-1939 und über die tschechoslowakischen Nachrichtendienstbestandteile enthielten. Zum Bestand gehören auch einige anderen Gesamtheiten von Dokumenten, die dazu nach dem Herkunftsprinzip nicht gehören, z. B. das

sich auf die strafgerichtliche Nachkriegsverfolgung der Abgeordneten und Senatoren der Sudetendeutschen Partei beziehende Material.

Dem Staatlichen Zentralarchiv in Prag wurde der Bestand im Jahre 1989 übergeben. Mit Rücksicht auf die andauernde Ausnutzung der Personenkartei des ehemaligen Studieninstituts für amtliche und Forschungszwecke tritt man im Jahre 2002 zur Inventarisierung des Bestandes nach seiner bestehenden Struktur heran. Zum Grund für Feststellung der Inventareinheit wurden die ehemaligen, mit Signaturen bezeichneten Faszikel, zu denen die gründlichen Regeste abgefasst wurden. Bei der Inventarisierung des Bestandes war es nötig, sich mit der Problematik der deutschen Terminologie der bearbeitenden Dokumente zurechtzukommen. Das Findbuch enthält deshalb außer den gewöhnlichen Bestandteilen, wie einzelnen Registern, auch ein Auswahlstichwortverzeichnis der ursprünglichen Institutionsnamen und anderen Terminen mit deren tschechischen Übersetzung, die auch in der Anlage des Aktikels publiziert ist. Der Bestand Deutsches Staatsministerium für Böhmen und Mähren repräsentiert eine Kernquelle für die Forschung der Geschichte des Protektorats vor allem in den Jahren 1943-1945. Er beinhaltet auch das wertvolle Material aus der vorausgegangenen Etappe der deutschen Okkupation, das vor allem aus der Registratur des Amtes des Staatssekretärs beim Reichsprotektor stammt. Dieses Material wurde in die Registratur des neuen Ministeriums übertragen, bzw. in den Bestand erst nach dem Kriegsende eingeordnet. Die Bedeutung dieses Materials wird durch die Tatsache erhöht, dass die Bestände Büro des Reichsprotektors und Büro des Reichprotektors – Staatssekretär beim Reichsprotektor sind bisher nicht in Ganzheit bearbeitet.

Der Bestand beinhaltet gesamt 1372 Inventareinheiten, die in 109 Schachteln deponiert sind. Von den größeren thematischen Ganzen sind erwähnenswert z. B. das sich auf die Personal- und Organisationsangelegenheiten der Protektoratsverwaltung, das Ministerium eingerechnet, beziehende Material, die Dokumente zum Polizeiapparat und zu den Militäreinheiten auf dem Gebiet des Protektorats, die Dokumente zur Umbildung der Protektoratswirtschaft zu Gunsten der Kriegsproduktion und des Arbeitseinsatzes der Protektoratseinwohner, ferner die Dokumente zum Befestigungsausbau auf dem Gebiet des Protektorats und in den umliegenden Territorien, zur Organisation des Netzes von Lagern für Kinderlandverschickung, das Material zu den deutschen Hochschulen im Protektorat, vor allem zur Deutschen Karlsuniversität in Prag, oder zur Problematik der tschechischen und deutschen Grund- und Mittelschulen, des Kuratoriums für Erziehung der Jugend in Böhmen und Mähren, und der Hitlerjugend. Einen Bestandteil der Anlage zum Artikel bilden die fotografischen Reproduktionen einiger im Bestand gelagerten Dokumente.

nischen Zweiglinie, Ferdinand IV., nach Salzburg in der zweiten Hälfte des 19. und am Anfang des 20. Jahrhunderts adressiert wurden.

Der größere Teil der Archivadokumentation des Prager Bestandes bezieht sich auf Bodeneigentum des Ordens des hl. Stephan, nämlich auf die Stephansgrundbesitze und deren Verwaltung, auf die Beziehungen unter den Domänen-, Staats- und Stephansgütern, zu deren Verpachtung, Ankauf, auf deren Erträge und Produktivität, auf deren Beschreibung usw. Für die Primärquelle zu diesem Problem kann wieder das wertvolle Komplex der Berichten aus den Inspektionsreisen des Großherzogs Peter Leopold durch Provinzen des Toskanischen Großherzogtums aus den Jahren 1766-1787 gehalten werden. Die Angaben, die sich in den Handschriften befinden und den Interessenten die umfassende Informationen über dem Bodeneigentum des Ordens (seine Situierung und Flächenausmaß, seine Nutzung, Informationen über Verkauf, Bewirtschaftung, Bodenbearbeitung oder Bodenrekultivierung vor allem im Tal des Flusses Chiana) anbieten, werden auch mit dem Bericht über Zustand der Domänen- und Stephanspatrimonien aus dem Jahre 1814 ergänzt. Dieser Bericht ist mit den wunderschön ausgeführten Aquarellen versehen, auf denen man die Veduten von Villen, Palästen und wirtschaftlichen Objekten der einzelnen Herrschaften gesamt mit den genauen Skizzen deren Bodenpatrimonium sieht. Auch die kartographischen Werke aus der Sammlung der Karten und Pläne des toskanischen Bestandes stellen wegen ihrer Menge – es handelt sich um die Hunderte und Hunderte Karten und Pläne aus dem 18. und 19. Jahrhundert – und ihres Dokumentarwertes eine unschätzbare Informationsquelle dar.